

śrīḥ
śrīmatē rāmānujāya namaḥ
śrīmatē nigamāntamahādēśikāya namaḥ
śrīsītālakṣmaṇabharataśatrughnahanumatsamēta śrīrāmacandra
parabrahmaṇē namaḥ

śrīmadrāmāyaṇē vālmīkiyē ādikāvyaē ayōdhyākāṇḍē

॥ *dvisaptatitamaḥ sargaḥ* ॥

This document has been prepared by

Sunder Kidāmbi

with the blessings of

śrī raṅgarāmānuja mahādēśikan

His Holiness śrīmad āṇḍavan śrīraṅgam

śrīḥ
śrīmatē rāmānujāya namaḥ
śrīmatē nigamāntamahādēśikāya namaḥ
śrīsītālakṣmaṇabharataśatrughnahanumatsamēta śrīrāmacandra
parabrahmaṇē namaḥ

॥ *dvisaptatitamaḥ sargaḥ* ॥

*kaikēyībhavanē praviśya bharatēna tasyāḥ samakṣē
praṇamanam tanmukhādēva pituḥ paralōkavāsavṛttam vijñāya
duḥkhitasya tasya vilāpaḥ kva tadānīm śrīrāma iti praśnē
kaikēyīmukhādēva śrutvā tēna
śrīrāmavanagamanaviśayakavṛttasya jñānam*

*apaśyaṃstu tatastatra
pitaram piturālayē |
jagāma bharatō draṣṭum
mātaram māturālayē ॥ 2.72.1 ॥*

*anuprāptam tu tam drṣṭvā
kaikēyī prōṣitam sutam |
utpapāta tadā hṛṣṭā
tyaktvā sauvarṇamāsanam ॥ 2.72.2 ॥*

*sa praviśyaiva dharmātmā
svagrham śrīvivarjitam |
bharataḥ prēkṣya jagrāha
jananyāścaraṇau śubhau ॥ 2.72.3 ॥*

taṃ mūrdhni samupāghrāya
 pariṣvajya yaśasvinam |
 aṅkē bharatamārōpya
 praṣṭuṃ samupacakramē || 2.72.4 ||

adya tē katicid rātrya -
 ścyutasyāryakavēśmanaḥ |
 api nādhvaśramaḥ śīghraṃ
 rathēnāpatatastava || 2.72.5 ||

āryakastē sukuśalī
 yudhājinmātulastava |
 pravāsācca sukhaṃ putra
 sarvaṃ mē vaktumarhasi || 2.72.6 ||

ēvaṃ prṣṭastu kaikēyyā
 priyaṃ pārthivanandanaḥ |
 ācaṣṭa bharataḥ sarvaṃ
 mātṛē rājīvalōcanaḥ || 2.72.7 ||

adya mē saptamī rātri -
 ścyutasyāryakavēśmanaḥ |
 ambāyāḥ kuśalī tātō
 yudhājinmātulaśca mē || 2.72.8 ||

yanmē dhanam ca ratnam ca
 dadau rājā parantapaḥ |
 pariśrāntaṃ pathyabhavat
 tatō'haṃ pūrvamāgataḥ || 2.72.9 ||

rājavākyaharairdūtai -
 stvaryamāṇō'hamāgataḥ |
 yadahaṃ praṣṭumicchāmi
 tadambā vaktumarhati || 2.72.10 ||

śūnyō'yaṃ śayanīyastē
 paryaṅkō hēmabhūṣitaḥ |
 na cāyamikṣvākujanaḥ
 prahr̥ṣṭaḥ pratibhāti mē || 2.72.11 ||

rājā bhavati bhūyiṣṭha -
 mihāmbāyā nivēśanē |
 tamahaṃ nādya paśyāmi
 draṣṭumicchannihāgataḥ || 2.72.12 ||

piturgrahīṣyē pādau ca
 taṃ mamākhyāhi pṛcchataḥ |
 āhōsvidambājyēṣṭhāyāḥ
 kausalyāyā nivēśanē || 2.72.13 ||

taṃ pratyuvāca kaikēyī
 priyavad ghōramapriyam |
 ajānantaṃ prajānantī
 rājyalōbhēna mōhitā || 2.72.14 ||

yā gatiḥ sarvabhūtānāṃ
 tāṃ gatiṃ tē pitā gataḥ |
 rājā mahātmā tējasvī
 yāyajūkaḥ satāṃ gatiḥ || 2.72.15 ||

tacchrutvā bharatō vākyaṃ
 dharmābhijanavāñchuciḥ |
 papāta sahasā bhūmau
 piṭṛśōkabalārditaḥ || 2.72.16 ||

hā hatō'smīti kṛpaṇāṃ
 dīnāṃ vācamudīrayan |
 nipapāta mahābāhu -
 rbāhū vikṣīpya vīryavān || 2.72.17 ||

tataḥ śōkēna saṃvītaḥ
 piturmaraṇaduḥkhitaḥ |
 vilalāpa mahātējā
 bhrāntākulitacētanaḥ || 2.72.18 ||

ētat suruciraṃ bhāti
 piturmē śayanaṃ purā |
 śaśinēvāmalaṃ rātrau
 gaganāṃ tōyadātyayē || 2.72.19 ||

tadidaṃ na vibhātyadya
 vihīnaṃ tēna dhīmatā |
 vyōmēva śaśinā hīna -
 maṇśuṣka iva sāgaraḥ || 2.72.20 ||

bāṣpamutsṛjya kaṇṭhēna
 svātmanā paripīḍitaḥ |
 pracchādya vadanāṃ śrīmad
 vastrēṇa jayatāṃ varaḥ || 2.72.21 ||

tamārtam dēvasaṅkāśam
 samīkṣya patitam bhuvi |
 nikṛttamiva sālasya
 skandham paraśunā vanē || 2.72.22 ||

mātā mātaṅgasaṅkāśam
 candrārkasadṛśam sutam |
 utthāpayitvā śōkārtam
 vacanam cēdamabravīt || 2.72.23 ||

uttiṣṭhōttiṣṭha kiṃ śēṣē
 rājannatra mahāyaśaḥ |
 tvadvidhā nahi śōcanti
 santaḥ sadasi sammatāḥ || 2.72.24 ||

dānayaññādhikārā hi
 śīlaśrutitapōnugā |
 buddhistē buddhisampanna
 prabhēvārkasya mandirē || 2.72.25 ||

sa ruditvā ciraṃ kālam
 bhūmau parivivṛtya ca |
 jananiṃ pratyuvācēdam
 śōkairbahubhirāvṛtaḥ || 2.72.26 ||

abhiṣēkṣyati rāmaṃ tu
 rājā yajñaṃ nu yakṣyatē |
 ityahaṃ kṛtasaṅkalpō
 hr̥ṣṭō yātrāmayāsiṣam || 2.72.27 ||

tadidaṃ hyanyathābhūtaṃ
 vyavadīrṇaṃ manō mama |
 pitaraṃ yō na paśyāmi
 nityaṃ priyahitē ratam || 2.72.28 ||

amba kēnātyagād rājā
 vyādhinā mayyanāgatē |
 dhanyā rāmādayaḥ sarvē
 yaiḥ pitā saṃskṛtaḥ svayam || 2.72.29 ||

na nūnaṃ māṃ mahārājā
 prāptaṃ jānāti kīrtimān |
 upajighrēt tu māṃ mūrdhni
 tātaḥ sannāmya satvaram || 2.72.30 ||

kva sa pāṇiḥ sukhasparśa -
 stātasyākliṣṭakarmaṇaḥ |
 yō hi māṃ rajasā dhvasta -
 mabhīkṣṇaṃ parimārjati || 2.72.31 ||

yō mē bhrātā pitā bandhu -
 ryasya dāsō'smi sammataḥ |
 tasya māṃ śīghramākhyāhi
 rāmasyākliṣṭakarmaṇaḥ || 2.72.32 ||

pitā hi bhavati jyēṣṭhō
 dharmamāryasya jānataḥ |
 tasya pādau grahīsyāmi
 sa hīdānīm gatirmama || 2.72.33 ||

dharmavid dharmasīlaśca
 mahābhāgō dṛḍhavrataḥ |
 āryē kimabravīd rājā
 pitā mē satyavikramaḥ || 2.72.34 ||

paścimaṃ sādhusandēśa -
 micchāmi śrōtumātmanaḥ |
 iti pṛṣṭā yathātattvaṃ
 kaikēyī vākyamabravīt || 2.72.35 ||

rāmēti rājā vilapan
 hā sītē lakṣmaṇēti ca |
 sa mahātmā paraṃ lōkaṃ
 gatō matimatāṃ varaḥ || 2.72.36 ||

itīmāṃ paścimāṃ vācaṃ
 vyājahāra pitā tava |
 kāladharmāṃ parikṣiptaḥ
 pāsairiva mahāgajaḥ || 2.72.37 ||

siddhārthāstu narā rāma -
 māgataṃ saha sītayā |
 lakṣmaṇaṃ ca mahābāhuṃ
 drakṣyanti punarāgatam || 2.72.38 ||

tacchrutvā viṣasādaiva
 dvitīyāpriyaśaṃsanāt |
 viṣaṇṇavadanō bhūtvā
 bhūyaḥ papraccha mātaram || 2.72.39 ||

kva cēdānīm sa dharmātmā
 kausalyānandavardhanaḥ |
 lakṣmaṇēna saha bhrātrā
 sītayā ca samāgataḥ || 2.72.40 ||

tathā pṛṣṭā yathānyāya -
 mākhyaṭumupacakramē |
 mātāsya yugapadvākyam
 vipriyam priyaśaṃsayā || 2.72.41 ||

sa hi rājasutaḥ putra
 cīravāsā mahāvanam |
 daṇḍakān saha vaidēhyā
 lakṣmaṇānucarō gataḥ || 2.72.42 ||

tacchrutvā bharatastrastō
 bhrātuścāritraśaṅkayā |
 svasya vaṃśasya mähātmyāt
 praṣṭum samupacakramē || 2.72.43 ||

kaccinna brāhmaṇadhanaṃ
 hṛtaṃ rāmēṇa kasyacit |
 kaccinnāḍhyō daridrō vā
 tēnāpāpō vihiṃsitaḥ || 2.72.44 ||

kaccinna paradārān vā
 rājaputrō'bhimanyatē |
 kasmāt sa daṇḍakāraṇyē
 bhrātā rāmō vivāsitaḥ || 2.72.45 ||

athāsya capalā mātā
 tat svakarma yathātatham |
 tēnaiva strīsvabhāvēna
 vyāhartumupacakramē || 2.72.46 ||

ēvamuktā tu kaikēyī
 bharatēna mahātmanā |
 uvāca vacanaṃ hṛṣṭā
 vṛthāpaṇḍitamānini || 2.72.47 ||

na brāhmaṇadhanaṃ kiñci -
 ddhṛtaṃ rāmēṇa kasyacit |
 kaścinnāḍhyō daridrō vā
 tēnāpāpō vihiṃsitaḥ |
 na rāmaḥ paradārān sa
 cakṣurbhyāmapi paśyati || 2.72.48 ||

mayā tu putra śrutvaiva
 rāmasyēhābhiṣēcanam |
 yācitastē pitā rājyaṃ
 rāmasya ca vivāsanam || 2.72.49 ||

sa svavṛttiṃ samāsthāya
 pitā tē tat tathākarōt |
 rāmastu sahasaumitriḥ
 prēṣitaḥ saha sītayā || 2.72.50 ||

tamapaśyan priyaṃ putraṃ
 mahīpālō mahāyaśāḥ |

putrasōkaparidyūnaḥ

pañcatvamupapēdivān || 2.72.51 ||

tvayā tvidānīm dharmajña

rājatvamavalambyatām |

tvatkṛtē hi mayā sarva -

midamēvaṃvidhaṃ kṛtam || 2.72.52 ||

mā sōkaṃ mā ca santāpaṃ

dhairyamāśraya putraka |

tvadadhīnā hi nagarī

rājyaṃ caitadanāmayam || 2.72.53 ||

tat putra śīghraṃ vidhinā vidhijñai -

rvasiṣṭhamukhyaiḥ sahitō dvijēndraiḥ |

saṅkālya rājānamadīnasattva -

mātmānamurvyāmabhiṣēcayasva || 2.72.54 ||

|| ityārṣē śrīmadrāmāyaṇē vālmikīyē ādikāvye
ayōdhyākāṇḍē dvisaptatitamaḥ sargaḥ ||